

Ю.Д. Скрипник

НЕВЕРБАЛЬНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ВВІЧЛИВОСТІ В КОРЕЙСЬКІЙ МОВІ

КОМУНІКАЦІЯ людей завжди відбувається в межах певної культури, з використанням конкретної етнічної мови, неповторних мовних картин світу, а також певних законів спілкування. Опиняючись в іншому культурно-мовному середовищі, людина потрапляє у світ інших цінностей та законів спілкування. Це слід враховувати всім, хто спілкується з носіями інших культур і мов, оскільки національно-культурні чинники мають істотний вплив як на елементи мовного коду, так і власне на процес комунікації. Елементи та категорії мовного коду кожної ідіоетнічної мови формують неповторні мовні картини світу, на противагу концептуальним картинам.

Соціальна поведінка людини за всієї різноманітності конкретних історичних умов і місця людини в суспільстві обумовлена насамперед можливістю спілкування людей за допомогою мови. Мова як безпосереднє втілення мислення матеріалізує процес і результат пізнавальної діяльності людини та втілює у своїй формі будь-який індивідуальний акт пізнання як суспільну категорію [Бацевич 2004]. Це дає підстави говорити про абсолютну здатність мови виражати як структуру, каркас мислення, так і наповнення цього каркасу будь-яким понятійним змістом. Виразальні ресурси мови складаються з суми системних і структурних засобів на всіх рівнях її матеріальної субстанції. Мова є первинною природною формою вираження думки людини [Колшанський 1974]. Вербальна комунікація є умовою повноцінного існування людини у суспільстві. Проте це зовсім не означає, що засоби вираження мислення обмежуються лише звуковою матеріальною оболонкою і є ізольованими від усіх умов, що становлять конкретну комунікативну ситуацію. Відомо, що мовна комунікація доповнюється невербальною: спілкуючись, людина залучає концептуальну систему, досвід, сферу почуттів, намірів, оцінок тощо.

У сучасному динамічному світі звичним явищем стали контакти носіїв різних культур і мов. Проте незнання або неадекватне

відтворення норм мовленнєвої та немовленнєвої поведінки створює труднощі у спілкуванні представників різних лінгвокультурних спільнот і може спричинити різноманітні комунікативні девіації.

Саме тому автор ставить собі за мету описати та комплексно охарактеризувати невербальні засоби комунікації корейців, зокрема – етикетні жести, що можуть вважатися ввічливими і певним чином диференційовано передавати різні соціальні відносини, а також ставлення одного комуніканта до іншого. Такі жести, на нашу думку, належать до категорії ввічливості як її невербальний компонент і, таким чином, є засобами мовленнєвого етикету. Під мовленнєвим етикетом ми, услід за мовознавцем Ф.С. Бацевичем, розуміємо систему усталених форм спілкування, прийнятих у суспільстві згідно із соціальними ролями комунікантів і моральними нормами поведінки людей [Бацевич 2004]. Добре відомо, що мовленнєвий етикет охоплює також паралінгвальні засоби – жести, рухи, міміку, інтонацію тощо.

Інтерес до невербальної комунікації існував ще за античних часів, коли проблема походження мови пов'язувалася з теорією першопочаткового виникнення жестової мови, на базі якої розвинулася звукова мова. Проте ще зовсім недавно міжособистісна комунікація розглядалася майже виключно з точки зору мовленнєвої взаємодії індивідів, і лише протягом останніх років увагу дослідників-лінгвістів привернула невербальна комунікація.

Як зазначалося, жести й різні види рухів тіла здавна привертали увагу вчених, однак паралінгвістика як самостійний науковий напрямок мовознавства остаточно сформувалася і набула широкого розвитку у 50–60-ті роки ХХ ст. – на підставі теоретичних положень Е. Сепіра, Ш. Баллі, Дж. Болінджера, А. Хілла, Е. Холла, Р. Брауна, Дж. Трейгера, П. Екмана, Р. Бердвістелла, Т. Себеока, Л. Веста, В. Стоко, науковців Празької лінгвістичної школи тощо [Селіванова 1999]. У радянському мовознавстві ще у

30-ті роки проводилися деякі експериментальні дослідження з екстранормальної фонетики (М.В. Юшманов), що стали підґрунтям подальших паралінгвістичних розробок. Починаючи з 60-х років, проблеми паралінгвістики як окремої галузі розглядалися у наукових працях психологів, текстологів, лінгвістів (див. І.М. Горелов, Б.О. Успенський, Т.М. Ніколаєва, О.О. Леонтьєв, Г.В. Колшанський, З.З. Чанишева та ін.). На особливу увагу заслуговують словник жестів і міміки японців, укладений П.С. Тумаркіним, праці А.А. Акішиної і Х. Кано, Г.Ю. Крейдліна, присвячені російським жестам і невербальній поведінці.

Виходячи з того, що корейська мова залишається малодослідженою в Україні, а невербальні засоби вираження ввічливості, зокрема, ще не були предметом окремого вивчення у вітчизняній корейістиці, ця стаття є переважно результатом особистих розробок автора, здійснених на основі власних спостережень за невербальною поведінкою корейців, із залученням даних, одержаних від інформантів-носіїв корейської мови.

Корея розглядається дослідниками як одна з численних країн з високорозвиненою культурою. Поняття «країна з високорозвиненою культурою» ми знаходимо у дослідженнях Е.Т. Холла, який вивчав проблему міжкультурної комунікації [Саккон 1997, 33]. Західні ж країни з відносно низькою контекстуальною культурою частіше послуговуються досить розвиненим усним спілкуванням, і в цьому полягають очевидні суттєві відмінності між Заходом і Сходом у філософських принципах міжкультурної комунікації. У високорозвинених культурах (таких, як корейська) основна суть змісту повідомлення міститься в навколишньому оточенні. Настрій, міміка, комунікативна ситуація і навіть мовчання – все це створює загальну картину спілкування. Тому представники східних культур (зокрема – корейської), що за своєю природою є лаконічнішими, здаються таємничими, холодними, а іноді – підлими й невартими довіри, оскільки їхні наміри не зовсім чітко бувають виражені словами. Корейці взагалі не схильні висловлювати головну суть питання вербально. Передбачається, що адресат все зрозуміє без зайвої, образливої і «неввічливої», прямолінійності [Саккон 1997].

Як і в інших народів, жести і міміка відіграють значну роль у спілкуванні корейців. У міжкультурній комунікації взаємне знання жестово-мімічних та інших невербальних засобів спілкування сприяє створенню атмосфери довіри та взаєморозуміння, а незнайомий чи надто відмінний від власного набір відповідних засобів, манер і рис поведінки (невербальний код) може перешкоджати успішній комунікації. Спостереження вказують, наприклад, на подібність невербальної поведінки корейців і японців. Насамперед це проявляється в однаковому мінімумі міміки. Окрім того, значення багатьох корейських і японських жестів може бути подібним чи навіть повністю збігатися. Відмінність у національних характерах, психіці корейців і європейців може спричинити незручності, що часто призводять до непорозуміння у спілкуванні, тобто до комунікативних девіацій. Для підтвердження нашої думки наведемо кілька прикладів. Вважається, що погляд є тісно пов'язаним зі спілкуванням і в більшості випадків є засобом встановлення контакту. Проте, як відомо, різні нації по-різному ставляться до погляду малознайомого або зовсім незнайомого комуніканта. Корейці, наприклад, у процесі комунікації схильні уникати прямого погляду в очі. Сучасні етнографи стверджують, що всі цивілізації можна розділити на дві групи, залежно від спрямування погляду. Представники першої групи у процесі комунікації спрямовують погляд у вічі співрозмовника – це араби, латиноамериканці, європейці (хоча тривалість погляду в них різна: так, шведи та росіяни дивляться більше й довше, ніж, наприклад, англійці). Серед представників другої групи вважається неввічливим дивитися в очі співрозмовника, в результаті чого погляд спрямовується убік [Крейдлін 2002]. Саме тому під час зустрічі представників цих двох груп кожний співрозмовник трактує погляд по-своєму. Спрямований прямо у вічі пильний погляд європейців сприймається східними народами як вияв неввічливості, нахабності, а відведений погляд представників східних народів сприймається європейцями як вияв сором'язливості або небажання бути щирими [Саккон 1997]. У Кореї, як ми вже зазначали, вважається неввічливим дивитися в очі співрозмовника, а особливо – старшого за віком

чи статусом. Тому, виражаючи повагу та шанобливе ставлення до старших, кореець відводить очі, що європейцями помилково трактується як брутальність та прояв незацікавленості.

Звертає на себе увагу стриманість корейців у вираженні емоцій, зокрема, у них суттєво обмеженою є міміка рота й брів, майже немає власне національних яскравих, енергійних жестів для виявлення негативних емоцій (сильного обурення, відкритої погрози, прямої образи, грубої відмови тощо), однак на знак поваги вони щиро посміхаються. Це часто вводить в оману європейців, які, не знаючи таких особливостей, помилково вбачають у цьому ознаки хитрості, нечесності та нещирості корейців. Так, у публічних місцях прямий погляд незнайомої людини, що не поєднується з мімікою приязності, на корейців часто справляє враження погрози, агресивних намірів тощо.

Разом з тим, у спілкуванні корейців досить важливу роль відіграють невербальні засоби ввічливості. Вони утворюють велику, чітко регламентовану систему засобів етикету й типових комунікативних ситуацій (вітання, поздоровлення, прохання, вибачення тощо), більшість із яких має специфічно-національний характер. Паравербальний компонент закладено насамперед у самій інтерактивності мовців, етикетизації їхньої мовленнєвої поведінки. Тому глибокий зміст має ввічливість, за допомогою якої учасники спілкування підкреслюють взаємну зацікавленість. Етикетна ввічливість передається не лише вербально, вона є передмовною комунікативною ознакою, показником готовності мовців до мовленнєвого акту. Таким чином, невербальні засоби комунікації, що виражають певне ставлення до співрозмовника, можна вважати одним із компонентів категорії ввічливості, оскільки кожне речення або повідомлення адресанта так чи інакше супроводжується паралінгвістичним компонентом: жестом, виразом обличчя, рухами та поставами тіла чи відстанню між співрозмовниками. Як зазначають російські психологи В.М. Куніцина, Н.В. Казаринова і В.М. Погольша, однією з функцій невербального повідомлення відносно вербального є доповнення, тобто дублювання та посилення вербального повідомлення [Куніцина, Казаринова і

Погольша 2001]. Так, уклін, що супроводжується виразом *осо осінсіо* («будь-ласка, прошу заходьте/проходьте»), вказує на те, що адресат, до якого звертаються в даній комунікативній ситуації, є статусно вищим за мовця, тоді як фраза *осо ва* («заходь»), оформлена інтимною, а не шанобливою формою ввічливості в корейській мові, демонструє, що адресат має однаковий статус з мовцем або навіть молодший за нього.

Варто зауважити, що корейський етикет вирізняється особливим урахуванням таких факторів, як соціальний статус, вік і стать комунікантів. Так, особи, старші за віком або вищого соціального статусу, обов'язково мають переваги перед партнером по комунікації. Чоловіки традиційно стоять вище за жінок на соціальних східцях, що проявляється як у побуті, так і в офіційно-діловому спілкуванні. Проте варто підкреслити, що протягом останнього часу корейське суспільство стає демократичнішим і рівноправним щодо жінок.

Серед невербальних засобів етикету розрізняють одиниці, що обслуговують ввічливе, церемонно-ввічливе та побутово-невимушене спілкування. Зазвичай вони супроводжують або замінюють мовленнєві акти, причому під час процесу ввічливої та церемонно-офіційної комунікації виступають, як правило, обов'язковими елементами комплексних (жестово-мовленнєвих) комунікативних одиниць. Засобами цієї групи корейці досить часто послуговуються у спілкуванні з іноземцями (особливо малознайомими) для полегшення взаєморозуміння.

Категорія ввічливості в сучасній корейській мові включає також феномен «неввічливості». Таким чином, жест, що характеризується як стилістично ввічливий, може вживатися у нейтрально-ввічливому, а також і в публічному спілкуванні. До «неввічливості» належать розмовні жести, якими послуговуються в повсякденно-побутовому спілкуванні і які не є типовими чи відповідними у публічно-офіційній комунікації. Фамільярні жести притаманні, головним чином, невимушеному спілкуванню близько знайомих людей.

У даній статті ми розглядаємо лише етикетні жести, що супроводжують знайомство та вітання, – тобто ті, за допомогою яких виражається ввічливе/неввічливе ставлення до комуніканта.

Знайомство

1. Знайомство

Зазвичай знайомство супроводжується стандартними поклонами стоячи з такими словами: *Аннійонхасейо? Маннасo пангансимніда* («здрастуйте», «доброго дня», «радий познайомитися (радий зустрічі)»). При цьому бажано мати ввічливий та доброзичливий вираз обличчя, а посмішка не є обов'язковою.

2. Обмін візитними картками

У процесі ділового знайомства корейців відбувається обмін візитними картками. Варто зазначити, що це є найважливішою частиною знайомства. Спочатку робиться стандартний уклін стоячи, який може супроводжуватися такою фразою: *Аннійонхасейо? Маннасo пангансимніда* («Доброго дня. Радий познайомитися (радий зустрічі)»). Потім з легким поклоном ті, що є нижчими за соціальним статусом, рангом чи позицією, а також відвідувачі подають картку першими. Підкреслимо, що картку подають і приймають правою рукою, а для вираження ще ввічливішого ставлення до партнера подають обома руками або пальцями лівої руки підтримують зап'ясток правої. Зокрема, подавати та брати двома руками має нижчий за посадою комунікант. А якщо дві сторони одночасно здійснюють обмін візитками, то картка співрозмовника приймається лівою рукою, а власна подається правою. Після отримання картки кожен із комунікантів уважно її розглядає, що свідчить про зацікавленість у зустрічі.

Вітання.

Поклони

У повсякденних ввічливих і публічно-офіційних комунікативних ситуаціях вітання є тісно пов'язаним з поклонами. Поклони – це традиційні універсальні жести корейського етикету ввічливого спілкування, що супроводжують чи робляться на знак вітання, прощання, поздоровлення, прохання, подяки, вибачення тощо. Спираючись на

результати проведеного дослідження, варто зазначити, що поклони не мають ніякого релігійного значення. Залежно від певної ситуації, корейці виконують поклони стоячи або сидячи. Підкреслимо, що глибина поклону залежить від статусної вищості комунікантів. Молодші за віком або нижчі за своїм соціальним статусом вклоняються першими й роблять це якомога ввічливіше, тобто вклоняються нижче чи виконують уклін кілька разів. На нашу думку, корейські поклони не настільки чітко регламентовані, як, наприклад, японські. За мірою ввічливості розрізняють стандартно-ввічливий (або стандартний) уклін із нахилом тулуба під кутом від 30° до 45° та шанобливий – з нахилом під кутом від 45° до 90°. Зауважимо, що більшість поклонів мають чоловічі та жіночі варіанти і тому виконуються по-різному.

1. Уклін стоячи

Поклони стоячи найчастіше застосовуються у повсякденних побутових і ділових ситуаціях спілкування, тому більшість з них є не дуже глибокими та передають дружнє ставлення до адресата. Однак для вираження поваги до комунікантів, старших за віком, соціальним статусом, позицією тощо, корейці виконують шанобливий уклін із нахилом тулуба під кутом до 90°. Як уже згадувалося раніше, для вияву шанобливого ставлення такий поклін повторюють кілька разів. Корейський уклін виконується таким чином: спина людини має бути рівною, ноги разом; чоловіки, стоячи струнко, руки мають тримати вздовж ніг; у жінок руки мають бути складеними перед собою; ступні можуть бути трохи зведеними всередину. Під час поклону спину та шию тримають рівно, як і у положенні стоячи, нахилиючись під кутом до 30–45°, а потім повертаються у вихідне положення (див. мал. 1 і 2). Слід

зауважити, що при цьому погляд рухається разом із тулубом і зупиняється на підлозі, а

Мал. 1

Мал. 2

не спрямовується на особу чи в напрямку поклону. В корейському суспільстві вважається неввічливим і образливим дивитися на адресата під час поклону, оскільки цей жест має таке значення: «я тобі не довіряю» або «я відмовляюся демонструвати тобі свою повагу».

Типові повсякденні комунікативні ситуації, що потребують виконання поклонів стоячи, – привітання та прощання. Так, знайомі комуніканти (сусіди, співробітники тощо) при зустрічі та прощанні виконують стандартно-ввічливий уклін із відповідними до даної ситуації мовленнєвими формулами. Наприклад, при зустрічі: *аннійонхасейо?* («здрастуйте», «доброго дня»), при прощанні: *аннійонхі касейо* («до побачення», букв. «щасливої дороги») та *аннійонхі кйессейо* («до побачення», букв. «щасливо залишатися»).

У процесі ділової комунікації поклони можуть також бути індикатором вдалих чи невдалих бізнес-переговорів. Так, наприклад, шанобливий глибокий уклін під кутом до 90° наприкінці ділової зустрічі свідчить про успіх. І навпаки, швидкий, короткий поклін може означати незадоволення результатами переговорів.

У корейській літературі ми знаходимо приклади виконання поклонів як невербальних засобів вираження ввічливості, поряд з вербальними одиницями категорії ввічливості, та маркерів відповідних міжособистісних стосунків партнерів у процесі комунікації.

Асако-ва на-нин чор-иль мйот бонс-сік хаго аксу-до опсі хеочжйотта [Пхі Чхонтік 2004, 10]. «Асако та я кілька разів уклонилися один одному і розійшлися, навіть не потиснувши руки».

Са-ссі ірона тасі чольхаго тусон-иро консонхі кикос-иль пататта [Кім Манчжун 1982, 18]. «Пані Са встала, знову вклонилася і ввічливо взяла те двома руками».

Вай-ес-нин сон-иль нопхі тиротчжіман імгімар-е-нин кйончжепхатхан-иро йопх-ий сонмйонсун-йоса-чхором кукмін-диль-еге коге-риль сукйояман хетта [Сіндона 1998, 357]. «[Президент Кім Йонсам] хоч

і підняв високо руку, однак через економічну кризу під кінець його терміну перебування при владі йому залишалось тільки вклонитися народові, як і першій леді – Сон Мйонсун».

2. Уклін сидячи

Корейці вклоняються сидячи під час традиційних свят Соль (свято Нового року за східним місячним календарем) та Чхусок (Свято врожаю), а також під час виконання різних церемонних ритуалів – наприклад, весілля чи обряду поклоніння предкам. Виконання такого поклону є обов'язковим у свято Нового року, коли молодші члени родини традиційними глибокими поклонами сидячи здійснюють церемонію вітання та поздоровлення старших родичів – батьків, дідусів і бабусь тощо. У збірці корейських правил і норм етикету цей уклін називається *кхінчхоль*, тобто – «великий уклін». Варто зауважити, що чоловічий варіант виконання такого поклону відрізняється від жіночого і виконується він наступним чином: чоловіки із позиції стоячи опускаються на обидва коліна і нахиляються вперед, доки долоні двох рук не торкнуться підлоги, голова має бути нахиленою і майже торкатися підлоги (див. мал. 3 і 4). А жінки з позиції стоячи опускаються і сідають таким чином, щоб права нога залишалася зігнутою в коліні, а потім також нахиляються вперед.

Наведемо приклади:

Ки янбан-ин понгочжі-риль ссигоччальб-ин ос-иль іпін чхе ттіль аре оптір-йо чор-иль хамйонсо камхі кунсу-риль уроро почжідо мотхайотта [Пак Чжівон 1995, 159]. «Пан, вбраний у мужицьку шапку та короткий одяг, упав управителю до ніг, почав повзати, кланятися, не наважуючись підняти очі».

Янбан-иль помйон купсількорімйю ттіль аре оптірйю чольхаго, хто-га ттан-е тахторок мурипх-иро кіо таніні ірон мойог-і оді-е іттан марінга? [Пак Чжівон 1995, 159]. «Щойно побачиш пана, маєш падати йому до ніг, кланятися, підслесливо повзати на колінах і бити чолом у землю. Хіба ж це не приниження?»

Аі-до оллін коге-риль сукйотта. Кіріго оллін паттаг-е мурипх-иль ккулько сондин

Мал. 3

Мал. 4

ві-е іма-риль мут-нин кхинчжор-иль хет-та [Ха 1998, 122]. «Дитина теж швидко вклонилася. А потім швидко стала на коліна і зробила великий уклін так, що лобом торкнулася рук».

3. Вітання поглядом з кивком голови

Вітання поглядом – це мовчазний обмін поглядами, що супроводжується легким нахилом голови. Такий жест вважається напівофіційним привітанням при зустрічі. Він виконується замість повного привітання – наприклад, між співробітниками, які вже бачилися раніше. Окрім того, жест кивання головою у такій комунікативній ситуації замінює мовленнєвий вираз і виступає його невербальним еквівалентом.

4. Потиск рук

Добре відомим є той факт, що для культур Південно-Східної Азії традиційною формою привітання є поклони, однак під впливом історичних змін і процесів глобалізації із західної культури корейці запозичили рукостискання. Корейці виконують рукостискання в такий спосіб: старший з комунікантів за віком чи статусом першим подає руку, тоді як молодший першим вклоняється. Варто зазначити, що в Кореї потиск рук може відбуватися разом із незначним поклоном. Корейці переважно тиснуть руки у публічно-ввічливих і дружніх ситуаціях спілкування з представниками західної культури, зокрема – при зустрічі. Для вираження поваги та шанобливого ставлення до адресата подану руку тиснуть двома руками або лівою рукою підтримують зап'ясток правої (див. мал. 5). При цьому посміхаються, а очі мають бути опущеними донизу. Проте на відміну від європейців, які тиснуть руки енергійно та міцно, корейці, уникаючи довготривалого контакту, лише злегка потискують руки. Слід зауважити, що в корейському суспільстві не прийнято потискати руку жінкам, їм лише кивають головою. Наведемо кілька прикладів з літератури.

Сон-иль неміро ки-га аксу-риль чхонхеватта. Чамккан чабапон сон-і сипхончжі-чхором пудировотта [Ха 1998, 46]. «Він подав руку і наблизився, щоб привітатися. Рука була м'якою, наче губка».

Асакхо-ва на-нин памнитке-ккачжі мунхак іягі-риль хатага кабйюун аксу-риль хаго хеочжйотта [Пхі Чхонтик 2004, 9]. «Я і Асако до пізньої ночі вели мову про літературу, а потім попрощалися легким потиском рук».

5. Помахи рукою

Помахи рукою корейські комуніканти роблять при зустрічі та прощанні, супроводжуючи жест фразами вітань. Проте на відміну від європейців, які досить часто рухають рукою вперед-назад, корейці махають рукою з одного боку в інший. Цей жест можна характеризувати як молодіжний. Він є елементом переважно жіночої комунікації і передає дружньо-фамільярне ставлення та є притаманним повсякденним ситуаціям дружнього спілкування. При зустрічі помахи руки часто супроводжуються звертанням на ім'я та відповідною фразою: *Аннійон, Соно!* («Привіт, Соно!»), *Аннійон!* («Привіт!»). При прощанні: *Аннійон!* («До зустрічі!»), *Тттага!* («До зустрічі!»), *Начжун-е бва!* («Пізніше побачимося!»).

6. Привітання посмішкою

Досить часто посмішка може застосовуватися для заміни вербального привітання – тобто мовленнєвого повідомлення (наприклад, на робочому місці). Посмішка може супроводжуватися стандартним, ввічливим поклоном. За своїм стилістичним значенням цей жест належить до дружніх, переважно жіночих, невербальних засобів комунікації.

Таким чином, ми доходимо висновку, що паралінгвістичні засоби, які супроводжують спілкування (жести, міміка, різноманітні ритуали привітань і прощань, соціальні ролі, вікові особливості, ситуативні аспекти тощо) є великою мірою етнозорієнтованими. Слід мати це на увазі під час міжкультурної комунікації, оскільки це може стати причиною комунікативних невдач, «культурного шоку» або непорозумінь, на подолання яких потрібен певний час і зусилля. У межах культури певної спільноти невербальні елементи комунікації мають не менш важливе значення, ніж вербальні. Отже, основне завдання адресата невербальних повідомлень – побачити їх і вірно

Мал. 5

інтерпретувати, тобто зрозуміти, що вони означають, оскільки через паралінгвістичні прояви співрозмовник демонструє своє особисте ставлення до того, що відбувається в даній ситуації.

Ми вважаємо, що таке теоретичне дослідження може мати важливе практичне значення. Результати роботи можуть бути використані при укладанні підручників і навчально-методичних посібників з корейської мови, під час розробки спеціальної методики вивчення невербальних засобів

спілкування в межах курсу корейської мови, а також при підготовці лекцій, семінарів, спецкурсів із культури Кореї, лінгвокраїнознавства тощо. Практичне застосування невербального комунікативного досвіду корейського народу та кінесичних засобів корейської комунікативної системи дозволить наблизити студентів до уявлення про повноцінний комунікативний акт корейською мовою, формуючи в них навички та знання невербальної поведінки корейців.

ЛІТЕРАТУРА

- Бацевич Ф.С. **Основи комунікативної лінгвістики**. Київ, 2004.
- Кім Манчжун. **Са ссі намчжонгі. (Лі Хонхван юнсек)**. Пхйонян, 1982.
- Колшанский Г.В. **Паралингвистика**. Москва, 1974.
- Крейдлин Г.Е. **Невербальная семиотика: Язык тела и естественный язык**. Москва, 2002.
- Куницына В.Н., Казаринова Н.В., Погорьша В.М. **Межличностное общение**. Санкт-Петербург, 2001.
- Пак Чжівон. Янбанчжон // **Хангуго токпон**, Соуль, 1995.
- Пхі Чхонтик. Інйон // **Чучже-ка іннин хангуго ільккі**, Соуль, 2004.
- Селіванова О.О. **Актуальні напрямки сучасної лінгвістики (аналітичний огляд)**. Київ, 1999.
- Сіндона №1, 1998.
- Ха Бьонму. **Тильгуква**. Соуль, 1998.
- Saccione R. **The business of Korean culture**. Seoul, 1997.